

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2003 m. birželio 14 d.

Nr. 115 (24)

Saturday supplement June 14, 2003

No. 115(24)

XII Mokslo ir kūrybos simpoziumo atgarsiai

Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas

Domas Kaunas

Paveldas yra valstybės ir tautos turtas: viena svarbiausių jos dvasinių ir materialinių vertybių. Jis aprėpia istorijos, archeologijos, architektūros ir urbanistikos, rašto, spaudos, meno ir kitus intelektualines bei praktines veiklos objektus. Paveldas yra civilizacijos pažangos sąlyga. Jis sudaro prielaidas ugdyti mokslą, kultūrą ir švietimą, pilietinį ir tautinį sąmoningumą, palaikyti visavertę šalies ir jos gyventojų dvasinį gyvybingumą, todėl valstybės ir tarptautinės organizacijos užtikrina jo apsaugą ir išlikimą. Paveldas taip pat turi politinę ir materialinę vertę bei svorį, todėl naikinamas politinių konfliktų metu, grobstomas pasipelnymo tikslu, slepiama jo laikymo vieta ir pats buvimo faktas. Samoningai nesprendžiama išnykusių tautų ir tautinių bendruomenių paveldo priskyrimo problema. Geriausias pavyzdys yra prūsai, kurių materialinius ir dvasinius turtus šimtmečiai dalijosi ir tebesidalija ir germanų, ir baltų, o pastaruosiu metu — ir slavų valstybės.

Vienareikšmiškai apibrėžti kultūros paveldą nėra paprasta. Su juo dažniausiai siejami dvasinės, meninės ir kitokios intelektualiosios kūrybos objektai, kurie gali būti suvokiami ir siauresne, ir platesne, ir patia plačiausia prasme. Kilus jų apskaitos, priežiūros bei viešinimo poreikiui, problema dažniausiai sprendžiama, tokius objektus konkretizuojant ir inventorizant. Štai Lietuvos vyriausybė 2003 m. kovo 26 d. tvirtinant su Jungtinėmis Amerikos Valstijomis (JAV) pasirašytą susitarimą dėl šios šalies gyvenančių tautinių, religinių arba etninių grupių kultūros paveldo apsaugojimo, buvo pateiktas ir jo apibrėžimas. Šiame dokumente „kultūros paveldu“ laikomos religinių apeigų vietos, istorinę vertę turintys objektai, paminklai, kapinės ir mirusiems pagerbti skirtos vietos bei su visu tuo susijusi archyvinė ir kitokia autentiška dokumentinė medžiaga.

Paveldas gali būti labai iškalbi ir efektyvi priemonė tiek pristatant ir ginant jo kūrėjų interesus, tiek sprendžiant jo dabartinio turėtojo reikmes ir problemas. Dėl to jis privalo būti nuolat matomoje, nuolat stebimoje ir tarsi savaime bylojančioje būsenoje. Ji formuojama kompleksu kryptingų priemonių ir jų vykdymo veiksmų, prilygstančių nepertraukiamam procesui, kurį tikslinga vadinti paveldo aktualizavimu.

Tai yra praeities ir dabarties gyvybiškos sąsajos kūrimas, praeities sureikšminimas dabartiai ir atečiai, jos svarbos teisingas suvokimas ir panaudojimas kalbamojo momento užduotį sprendimams pagrįsti. Tačiau savaime paveldas vertės ir svarbos dabartiai neįgyja. Ją būtina sukurti nuosekliai ir išsamiai, fiksuojant visuotiniu sutarimu pripažintus kultūros istorijos objektus, juos apsaugant, sukuriant sąlygas visuomenei ir tyrėjams dėl prieigos bei panaudos. Suprantama, kad paveldo panauda labiausiai rezultatyvi gali būti moksle bei visuomenės švietimo ir ugdymo srityse, besiremiančiose gerai išplėtotu įstaigų tinklu ir specialistų gebėjimais. Visa tai leidžia pristatyti paveldo kūrėjų tautinę bendruomenę ir atskirą asmenybę, atskleisti jų charakterį, pasaulėvoką, kūrybos galias, sąsajas su kaimynais erdvėje ir laike. Savalaikis ir nepertraukiamas paveldo aktualizavimas leidžia ugdyti ir požiūrį į jį. Taip kuriama šiuolaikinė panaudos teorija ir metodika, tobulinama organizavimo įgūdžiai.

Paveldo išsiaiškinimas, inventorizavimas, apsauga, įtraukimas į vertybinę savivoką ir aktyvią intelektualinę vartoseną reikalauja didelių pastangų ir materialinių išteklių. Jų sąnaudas ypač didina paveldo sklaida už regiono ir valstybės ribų. Dėl to dabarties metu kai kurių Mažosios Lietuvos paveldo problemų iš viso negalima išspręsti, todėl jų sprendimą tenka atidėti tolimesniai laikui. Šios užduo-

ties vykdymą ir jos eigos kontrolę privalo prisiimti pati valstybė. Mažosios Lietuvos atžvilgiu situaciją itin komplikuoja tai, kad didesnį jos dalis dabar priklauso Rusijos Federacijos administruojamam Karaliaučiaus kraštui (Kaliningradskaja oblast), su kuria neįmanoma pasiekti jokio politinio susitarimo. Ką tik mus pasiekė žinia, kad į Kaliningrado sritį rusų pasieniečiai neleidžia istoriko dr. Algirdo Matulevičiaus. Jis daug rašo apie Mažosios Lietuvos praeities klausimus ir dažnai vadovauja ekskursijoms, lankantis jos istorines vietas. Po tokio įvykio savaime kyla pagrįstas įtarimas, ar rusų administracija į juoduosius sąrašus neįtraukė ir kitų Mažosios Lietuvos tyrėjų?

Galima ginčytis dėl to, kas ir kaip daroma dėl Mažosios Lietuvos paveldo, atgavus politinę nepriklausomybę pačioje Lietuvoje, tačiau niekas nenuneigs, kad suvis tuščiomis rankomis nestovime. Vienu didžiausių pasiekimų yra tai, kad nuosekliai tęsiamas, dar sovietmečiu pradėtas, paveldo telkimas ir pristatymas jam skirtose įstaigose. Tokias užduotis profesionaliai vykdo Mažosios Lietuvos ir Šilutės istorijos muziejai, Martyno Jankaus muziejus Bitėnuose ir Kintų Vydūno kultūros centras.

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus Klaipėdoje veiklą pradėjo 1950 m. ir sukaupė turtingą fondą bei darbo patirtį. Šiandien jis turi apie 80,000 eksponatų, kurie pristatyti išsamioje nuolatinėje ekspozicijoje. Mokslo darbuotojai, kartu su Klaipėdos universitetu, Kultūros vertybių apsaugos departamentu ir kitais partneriais organizuoja konferencijas ir seminarus, rengia knygas ir straipsnius rinkinius. Lankytojus nuolat kviečia teminės parodos. Iš muziejaus internetinės Svetainės galima sužinoti, kad šių metų sausį atidaryta paroda, skirta Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 80-mečiui; kovą — uosta-

miesto urbanistikos istoriko Jono Tatorio padovanotas asmeninis archyvas; lapkritį lankytojus pakvies paroda „Klaipėdos krašto žibintai“ ir dar kelios kitos teminės parodos. Išstius metus miesto moksleiviams rengiamos „Gyvosios istorijos“ pamokos pagal gerai sudarytą ugdymo programą „Senųjų kuršių, žemaičių ir lietuvininkų amatai ir buitės“.

Antrasis pagal dydį Šilutės muziejus buvo atidarytas 1949 m. Jis perėmė nuo karo pabaigos be globos likusį čionykščio dvarininko Hugo Scheu (1845-1937) privataus muziejaus apnaikintą, tačiau vertę išsaugojusį, rinkinį. Jame dešimtmečiais buvo kaupiamos archeologijos radinių, lietuvių etnografijos, archyvinų dokumentų, žemėlapių, spaudinių kolekcijos. Pats muziejus įkūrėjas priklausė tiliškių lietuvių literatūros draugijai ir išleido savo užrašytų žemaičių pasakų rinkinį (1912). Šilutės muziejų tikslinga vadinti regioniniu, kryptingai besiorientuojančiu į Pamaro krašto praeitį. Jis turi archeologijos, numizmatikos, ginklų, raštijos ir spaudos, nuotraukų, liaudies meno ir etnografijos rinkinius. Juose iš viso yra apie 47,000 eksponatų. Deja, senoji pastato patalpa yra labai ankšta, todėl žiūrovui prieinama tik nedidelė dalis patių vertingiausių ir Mažosios Lietuvos tematikai geriausiai atliepiančių rinkinių.

Šilutės muziejaininkai labai išradingi, pristatydami Mažosios Lietuvos paveldą. Nuolatinės ekspozicijos galimybės jie didina teminėmis ekskursijomis, giliai atskleidžiančiomis senbuvių lietuvininkų buitį, žvejybą, vedžiojančiomis praeities žinovus ir mėgėjus po Šilutės senamiestį, istorijai svarbiomis rajono vietomis. Be to, nuolat rengiamos šeštadieninės šeimyninės ekskursijos. Muziejus daug dėmesio skiria mokykliniam jaunimui, supažindindamas jį su krašto istorija. Šiuo tikslu darbuotojai taip pat parengė „Gyvosios istorijos“ pamokų ciklą, gvildinantį smalsumą skatinančias temas: dvaro istoriją, senosios Šilutės spaustuves, senoji popieriaus gamyba, knygos istoriją, lietuvininkų rūbai, žvejybą pamaryje ir kt. Jos vyksta ekspozicijų salėse, o praktinės užduotys atliekamos saugyklos pastate, kuriame įrengta kaimo pirkia imituojanti patalpa. Čia dirbama prie muziejinių daiktų, jie aprašomi ir piešiami. Tokios pamokos jaunimui daro didelį įspūdį.

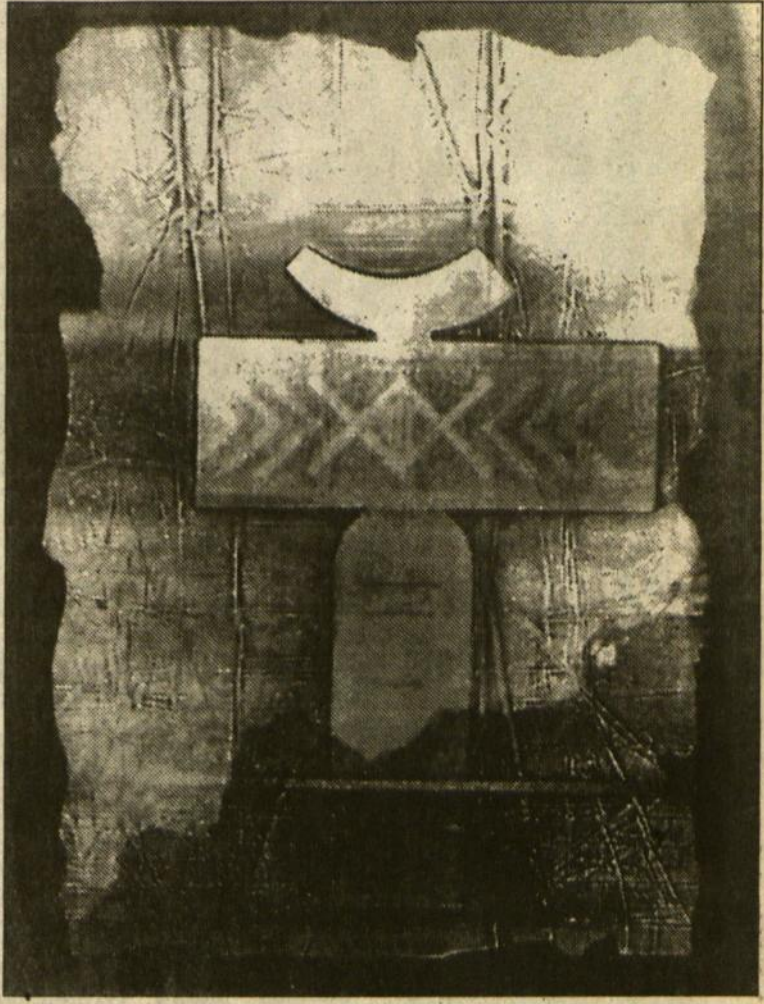
Muziejaus fondų atodangai panaudojami spaudos leidiniai. Jie yra teminiai, populiariai pasakojantys apie krašto praeitį ir ją iliustruojantys eksponatų vaizdais. Vienas tokių — šį pavasarį pasirodęs albumas *Šilutė atvirukuose ir fotografijose*. Tai vienas geriausių paveldo vertybių aktualizavimo darbų. Toks leidinys, palydėtas tektais ne tik lietuvių, bet ir vokiečių bei anglų kalba, neabejotinai per-

žengs Lietuvos ribas ir turės nemažą išliekamąją vertę.

Atskiros dėmesio nusipelnę šilutiškių kultūros darbuotojų bandymas ugdyti knygos, ypač senosios, kultūrą. Šią užduotį vykdo Mažosios Lietuvos lietuvių poeto Frydricho Bajoraičio vardu pasivadinusio Šilutės viešoji biblioteka ir mūsų aptartas muziejus. Tuo tikslu bibliotekininkai 1990 m. įkūrė Knygos muziejų, kuriame patys ir taktininkų dėka sukaupė porą tūkstančių su Pamaro istorija ir kultūra susijusių senųjų ir šiuolaikinių knygų, periodikos, rankraščių, laiškų, ikonografijos, ekslibrisų ir kitų eksponatų. Nuosekliai pildomas Vydūno, Martyno Jankaus, Petro Jakšto, kitų įžymių mirusių ir dar gražiai gyvuojančių kraštiečių kolekcijos. Knygos muziejaus fondu naudojasi patys bibliotekos darbuotojai, jame medžiagos randa Šilutės mokiniai ir mokytojai, žurnalistai ir kraštotyrininkai. Juo netasi, įamžinant senųjų šilutiškių spaudos veikėjų atmin-tinas vietas.

Daug triukšmo pačiose aukščiausiose sovietų valdžios ir partinės viršūnės sukėlė 1981 m. Bitėnų pradžios mokykloje atidaryta aušrininko Martyno Jankaus memorialinė ekspozicija, kuri į prižiūrėjusių mokytojų Birutės ir Kazimiero Žemgulių bei uolų rėmėjų pastangomis veikiai sukaupė gana turtingą fondą. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, ant išlikusių pamatų buvo atstatyta Bitėnų spaustuvė, į kurią perkelti rinkiniai ją pavertę visateisiu muziejumi. Įkūrus Pagėgių savivaldybę (2002), jis pavadintas Pagėgių krašto muziejumi. M. Jankaus muziejus yra vienintelis, tegu ir sąlyginai pavadintas, Mažosios Lietuvos lietuvių spaudos istorijos muziejus. Jame sukaupta medžiaga byloja apie M. Jankaus asmenybę, jo spaudos darbą ir visuomeninę veiklą, svarbiausius, išliekamąją pažintinę ir kultūrinę vertę turinčius, leidinius, spaudos draudimo laikų knygnešius ir ryšius su iškilomis lietuvių tautos bei valstybės asmenybėmis. Bitėnai ir virš jų kylantis Rambynas yra viena lankomiausių Pamaro vietų. Ši aplinkybė leidžia gana plačiai atskleisti savitą Mažosios Lietuvos istorijos, ypač politinės, puslapi.

Vykdamas Mažosios Lietuvos istorijos paveldo aktualizavimo misiją, savo kompetencija ir ištekliais buvusio Klaipėdos krašto muziejaininkus profesionalus ir mėgėjus turėtų labiau paremti šalies vyriausybė, kultūros ir švietimo ministerijos, nacionalinių muziejų specialistai. Neduodant laisvės nevaržomai fantazijai, drįstume kelti dvi svarbias užduotis. Pirmiausia kalbėtis apie ilgą laiką lietuviškumo simbolį — paminklinį Rambyną. Dar 1896 m. Tilžės „Birutės“ draugija ant jo įsigijo žemės sklypą, vėliau perėjusi tautinio sąjūdžio veikėjui ir politikui Viliui Gai-galiniui. Čia žemės ir namus

Eva Labutytė. „Krikštų kompozicija“.

turėjo žymiausia Klaipėdos krašto kultūros ir švietimo draugija „Aukuras“. Atkaklus siekis būti ant Rambynų mažlietuviams reikė gebėjimą saugoti tautinius simbolius ir savarankiškumą svetimų jėgų grėsmės akivaizdoje. Čia vyko ir žūtutinė kova: lietuviškos žemės lopinėlyje buvo švenčiamos Joninės, „Birutės“ ir „Aukuro“ draugijų rengiamos visuomenės sueigos, pasitinkami aukšti šalies ir užsienio svečiai, pasirašoma atminimo albume — *Amžinojoje Rambynų kalno knygoje*, užveistame sode pasodinta Kristijono Donelaičio liepa ir Vytauto Didžiojo ažuolas, o naktimis nacionalistų užsiundyti žaliukai tuos sodus niokojo ir griovė paminklus. Kovą prieš Rambynų lietuviškumą tęsė ir sovietinė valdžia. Mano giliausiu įsitikinimu, buvusią „Aukuro“ sodybą iš dabartinių savininkų privalėtų išpirti Lietuvos vyriausybė ir ją pavertti valstybinės svarbos istorijos paminklu. Čia niekada netrūks lankytojų ir aktualių temų visai — Mažajai ir Didžajai — Lietuvai. Rambynų likimą visada akyiai stebėjo Jonas Basanavičius ir pirmoji Amerikos lietuvių išeivių karta. Galbūt išeivija vėl į jį atsigręžtų?

Kita svarbi valstybinė užduotis yra sukurti bendradarbiavimo su dabartinio, rusiškojo Karaliaučiaus krašto muziejaininkais galimybes. Rišančioji gija kaip tik galėtų būti istorija ir jos paveldas. Kai kurių Mažosios Lietuvos lietuvių klausimo pripažinimo ir gana objektyvaus nušvie-

timo ženklų galima pastebėti Kaliningrado universiteto mokslininkų naujausiuose Rytų Prūsijos istorijos tyrimuose. Įžvalgesni jų autori jau pripažįsta lietuvių tautinės ir kultūrinės autonomijos Prūsijos ir Vokietijos valstybėje faktorių, atsižvelgdami į rankas pirmiesiems muziejaininkams žingsniams. Mums reikėtų juos paskatinti, kviečiant ir sudarant sąlygas Lietuvoje eksponuoti, dešimtmečiais tytomis kauptą baltiškaį fondą. Kaip europinio masto sensacija, neseniai nuskambėjo rusų spaudos pranešimas apie viename iš Karaliaučiaus senųjų gynybinių fortų rastą 1844 m. įkurtą garsiojo „Prussia“ muziejaus kolekciją. Ją, priartėjus Antrojo pasaulinio karo frontui, paslėpė vokiečių administracijos kultūros paveldo saugotojai. Iš po žemių fortų rūsiuose rusų archeologai jau iškėlė daugiau kaip 16,000 eksponatų: sagių, karo lių, strėlių, ietų antgalių, bronzinių ir sidabrinių puošalų. Kam jie priklausė? Prūsams? Lietuviams? Užkariautojams kryžiuočiams? Ar įsivaizduojame, kokio žiūrovų antplūdžio susilauktų į Lietuvą atvežta radinių paroda? Ar tokios parodos negalėtume pateikti ir kompaktiniame diske? Pirmąjį žingsnį reikėtų žengti mums ir jo nevertėtų atidėlioti.

Tradiciónių ir elektroninių priemonių pagalba būtina sukurti Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldo duomenų bazes.

Nukelta į 2 psl.

Aušrininko, Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus muziejaus Bitėnuose įkūrėjai. Iš kairės: prof. Domas Kaunas, mokyt. Birutė Žemgulinė, dail. Eva Labutytė, žurn. Bernardas Alekna-vičius. V. Kaltenio nuotrauka

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

Butina išsaugoti Mažosios Lietuvos istorijos ir kultūros paveldą. — 1 psl.

„Poezijos pavasaris“ Lietuvoje ir jo laureato Antano A. Jonyno eilėraščiai. — 3 psl.

Poezija neturi sienų; stiprybė semiama iš praeities; apie lietuvių kalbos homonimus. — 4 psl.

Antanas A. Jonynas

ALFONSO MIRTIS

Kol gyvenau skurde tačiau palaimoj
bijodamas ramybės ne mirties
kol beatodairiškas geismas patirties
pranoko sočių praradimo baimę

buvau ir mylimas ir mylintis tačiau
net ir suvokęs motinišką klastą
geidžiau tame jaukiam glėby nuskęsti
tai kas kad ir žinojau ir jaučiau

ką bedaryčiau būtų išdavystė
ir nors nedrąsiai išstariau — tu klysti
tai buvo paskutiniai mano žodžiai
krūtinėj dvokė lyg ištryptas tvartas

ji nusiskuto plaukus kad žinočiau
jog aš esu jai Viešpaties sutvertas

2003.04.28.

MERSBURGAS

Išeinu pro vartus ir atsiduriu žydinčiam slėny
viršum ežero kybančios žalios terasos
skrybėlem ir pintom skrybelaitėm nusėtos
lyg iš dvidešimtojo amžiaus pradžios fotografijos

debesis pasitraukia ir mane užgriūva bokšto šešėlis
seno laikrodžio dantračiai sukdami skrieja pažemę
danguje tik cepelinas pripūstas taupyklės paršelis
ir kodako spalvų miestas viršum Bodeno ežero

žmonės tiesą pasakius tebegyvena ir ten
nors beveik nesuvokia savo pačių nerealumo
beatodairiškasis riteris požemiųs grumiasi su mirtim
non ex caeli ex sibi lumen*

* ne iš dangaus, bet iš savęs šviesa.

2003.04.27.

LIETUS

Tykšta ant balkono turėklo lietus
monotoniškai lyg iš pareigos
jau ir taip neramu
o kas ketvirtį ima skalambyti varpas
pamažu naudotų detalių sandėliu virsta
mano eilėraščių dirbtuvė
pusę dienos kapstaisi
kol randi dar veikiantį rimą
kas iš to alyva suteptą
kvailiui iškištum kaip naują
bet važiuos netoli kol firma dar klesti
vertėtų ją uždaryti visi sakyti kaip gaila
šiąnakt nieko nesapnavau iš ryto
pamačiau iš kamino kylantį dūmą
pasivaideno kieme šulinys
iš kur jis čia po migdolais ir abrikosais
kur ten tau paprasčiausia krosnelė
įrengimas savaitgalį čirškint dešrelėms
o trys galinti beržai efektingai atrodo
ne vietoj o vis tiek efektingai
pasitimi taip savo gyvenimą
ir vartai kaip monetą tarp pirštų
apsitrynusi kiek bet dar turėtų galioti
į kitą valiutą vargu ar kas keistų
bet kažką dar galėtum už ją įsigyti
ramybei vargu ar užtektų

2003.04.10

KAMBARYS

Šitame kambary mano tėvynė
nes čia su tavim aš užmiegu

raktai kabo ant durų
tyli radijo taškas

su visais kadriliais ir polkom

šitame kambary mano tėvynė
čia aš galiu ir numirti

tu lanksti kaip piemens vytelė
kai jis gena bandą į kalnus

liūdna man kada tu išeini
bet tada aš pasiimu knygą

apie mūsų praeitis mūsų daug kartu ištylėta

2003.04.30.

VIDURAMŽIŲ SKERSGATVIAI

Jų daugybė tų miestų egzistuojančių mano
galvoj

niekas kitas jų tiesą pasakius nematė
ne visus gerai juos pažįstu
kai kurių ilgijos norėčiau parodyti tau
kiti buvę nebuvę

kažkoks apsiniaukęs šis miestas
visos gražios moterys išfotografuotos
ir likusios tik spalvotuos žurnaluos
stengiuos galvoti kad taip nuo dangaus
nuo vienodo blankaus apšvietimo
(kad nereiktų ieškoti priežasčių savyje)

kiekvieną popietę vėl sugrįžtu atgalios
kas paleido gaudus apie niūriuosius
viduramžius!

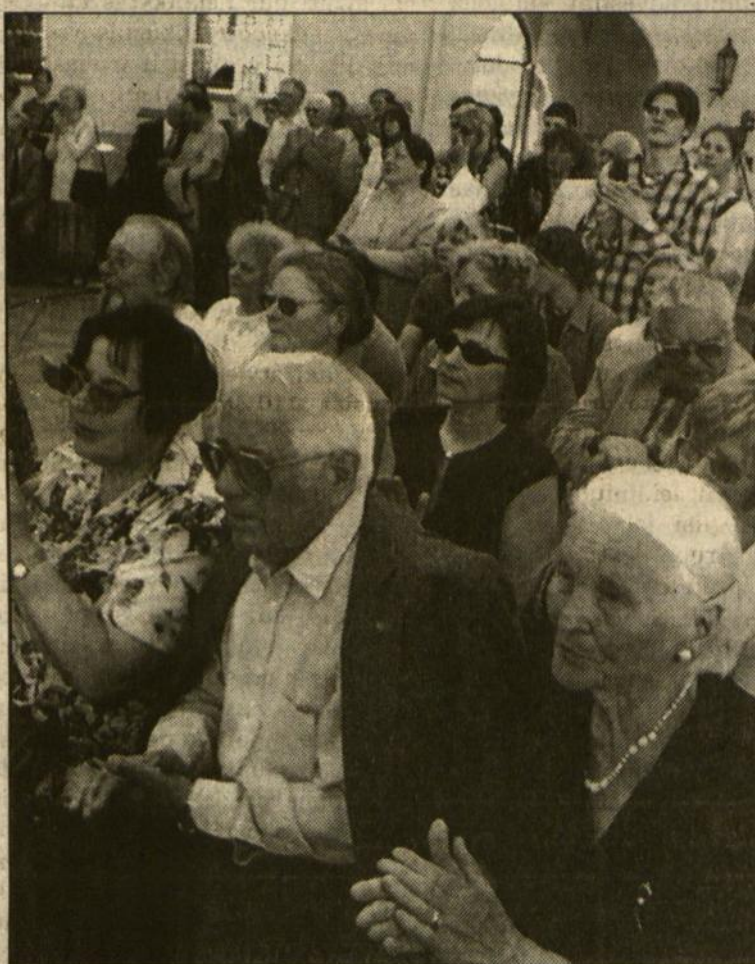
Dievo baimė pajusti nevaržomą laisvę
kai žinai kad už viską bus teisingai atlyginta

prisiminimų erdvė laiko matavimas kinta
tarsi antrą kartą įbridus į tą patį eilėraščių

2003.04.11

Poezijos šventė Lietuvoje

Algimantas A. Naujokaitis

Daug vilniečių susirinko į „Poezijos pavasario“ baigiamąjį vakarą Vilniaus universiteto K. Sarbievijaus kieme. Pirmoje eilėje viduryje — iš Australijos grįžęs ir Vilniuje apsigyvenęs rašyt. Bronius Žalys.

Daugiau kaip savaitę Lietuvos miestuose ir rajonuose skambėjo poezijos posmai. Tradicinėje poezijos šventėje — Poezijos pavasaris — 2003, dalyvavo ne tik kone visi Lietuvos poetai, bet ir svečiai iš JAV, Latvijos, Lenkijos, Makedonijos, Slovenijos, Prancūzijos, kitų užsienio šalių. Kaip ir kasmet, didžiosios šventės renginiuose dalyvavo taip pat išeivijos poetai — Vitalija Bogutaitė iš Amerikos, Sigita Birgelis iš Lenkijos, lietuviško Punsko krašto, Aldona Veščionaitė — Janavienė bei Lida Šimkutė iš Australijos, Alfredas Franckaitis iš Vokietijos.

Iš svetur atvykę poetai praturtino, pajavirino Poezijos pavasario šventę. Prancūzijos, kitų Europos šalių knygas pardavinėjanciam J. Masiulio knygyne, veikiančiame Vilniaus senamiestyje, buvo surengtas sostinės gyventojų susitikimas su prancūzų poetu Jean-Michel Moulpoix. Jis buvo maloniai nustebintas, kad ši knygyną įsteigė ir prancūzų literatūrą platina nepriklausomoje Lietuvoje garsėjusio knygyno savininko, 1944

m. į Vakarus pasitraukusio ir Prancūzijos apsigyvenusio J. Masiulio palikuonys, į Lietuvą grįžę po nepriklausomybės atkūrimo. Dabar jo vardu pavadinti knygynai veikia ne tik Vilniuje, bet ir Panevėžyje.

Dalyvaujant Čekijos ir Lenkijos poetams, Rašytojų klube buvo surengtas vertėjų pokalbis „Vertiant Ezra Pound“. Mat, Poezijos pavasario išvakarėse Vilniuje buvo išleista šio amerikiečių poeto rinktinė, kurią sudarė ir į lietuvių kalbą išvertė vilnietis poetas Kornelijus Platelis. Užsienio kolegos gerai įvertino šį K. Platelio darbą, jis pelnė vieną svarbiausių Poezijos pavasario apdovanojimų.

Poezijos pavasario svečių, išeivijos ir Lietuvos poetų vakaras buvo surengtas netoli Vilniaus esančiame žemyno geografiniame centre — Europos parke. Gerai nuteikė ne tik gražus, pavasario žalumos nutviekstas, šio parko gamtovaizdis, bet ir Lietuvos bei pasaulio dailininkų skulptūros, tarp kurių yra ir išeivijos dailininkės Elenos Urbaitytės kūrinys. Užsienio ir išeivijos poetai Europos parke pasi-

„Poezijos pavasario“ laureatas — poetas ir vertėjas Antanas A. Jonynas, gegužės 23 d. pagerbtas Maironio lietuvių literatūrinio muziejaus kiemelyje, Kaune, dalyvaudant poezijos kūrėjams ir gerbėjams.

džiaugė, kad neseniai įvykusiame referendume Lietuvos piliečiai pareiškė ryžą stoti į Europos Sąjungą, kad ir šis mažas, žalias kraštas jau stovi ant senjo žemyno bendrės tautybės, — pripažino tiek konferencijoje kalbėję literatūros kritikai, tiek poetai.

Daug poezijos vakarų, kitokių renginių vyko ir toli nuo sostinės — Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Nidoje, Trakuose, net tolimiausiuose Šilalės, Pasvalio, Vilkaviškio, kituose rajonuose. Grupė poetų buvo nusibeldę ir pas Punsko Seinų krašto lietuvių. Visur skambėjo poezijos posmai, palydimi muzikos, dainų, šokių. O Rašytojų klube dėl Poezijos pavasario prizų varžėsi moksleiviai, naktiniuose skaitymuose — visi, kurie mėgina eiliuoti. Moksleivių poezijos skaitymuose svarbiausią prizą laimėjo kelmietė Kristina Gudmonaitė, o naktinių skaitymų laureate tapo kaunietė filologė Erika Drungytė.

Bet svarbiausias šventės įvykis visų laukė Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejaus senajame sode, kur paskelbiamas ir ažuolo lapų pyne vainikuojamas Poezijos pavasario laureatas. Šiemetiniu laureatu tapo, pastaraisiais metais ypač išpopuliarėjęs, poetas, gražios, savitos poetinės kalbos kūrėjas Antanas A. Jonynas, šiemet pažymintis savo 50-ąjį gimtadienį.

Gimęs Vilniuje, po lituanis-

Karštais plojimais taip pat buvo sutiktas baigiamajame vakare paties K. Skujanieks latviškai perskaitytas, lietuvių liaudies sukurtas, visiems ir be vertimo suprantas posmelis „Žemė kelė žolę“. Tai lyg ir susišaukė su kitu Poezijos pavasario renginiu — poetų, vertėjų ir literatūros kritikų

konferencija „Eilėraščių tautybė“. Pasak poeto Benedikto Januševičiaus, visai nesvarbu, kokios tautybės eilėraščių autorius, jeigu ji gali suprasti kiekvieną, ne tik lotynišką rašmenį, bet ir slavų raidyną pažįstantis, skaitytojas ar klausytojas, kaip tai nutiko su K. Skujanieks latviškai perskaitytu lietuvių posmeliu. Visi geri eilėraščiai yra vienos tautybės, — pripažino tiek konferencijoje kalbėję literatūros kritikai, tiek poetai.

Daug poezijos vakarų, kitokių renginių vyko ir toli nuo sostinės — Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje, Nidoje, Trakuose, net tolimiausiuose Šilalės, Pasvalio, Vilkaviškio, kituose rajonuose. Grupė poetų buvo nusibeldę ir pas Punsko Seinų krašto lietuvių. Visur skambėjo poezijos posmai, palydimi muzikos, dainų, šokių. O Rašytojų klube dėl Poezijos pavasario prizų varžėsi moksleiviai, naktiniuose skaitymuose — visi, kurie mėgina eiliuoti. Moksleivių poezijos skaitymuose svarbiausią prizą laimėjo kelmietė Kristina Gudmonaitė, o naktinių skaitymų laureate tapo kaunietė filologė Erika Drungytė.

Bet svarbiausias šventės įvykis visų laukė Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejaus senajame sode, kur paskelbiamas ir ažuolo lapų pyne vainikuojamas Poezijos pavasario laureatas. Šiemetiniu laureatu tapo, pastaraisiais metais ypač išpopuliarėjęs, poetas, gražios, savitos poetinės kalbos kūrėjas Antanas A. Jonynas, šiemet pažymintis savo 50-ąjį gimtadienį.

Gimęs Vilniuje, po lituanis-

tinų studijų universitete A. A. Jonynas dirbo „Vagos“ leidykloje, o 1977 m. debiutavo poezijos rinkiniu *Metai kaip strazdas*. Kituose jo rinkiniuose vyrauja vienvėsių gamtos temos, meilė ir mirtis, tėvynė ir žmogaus būties vertė. Pasak literatūros kritiko R. Pakalniškio, lyrizmas — išskirtinis A. A. Jonyno kūrybos bruožas. Būdinga vingri eilučių melodija, sąskambų grožis.

A. A. Jonynas — ne tik poetas, bet ir vertėjas. Jis įveikė didelį kalną — į lietuvių kalbą išvertė J. W. Goethe dramatinę poemą *Faustas*. Prieš trejus metus Vilniuje išleista pirmoji, o šiemet — antroji *Fausto* dalis. Tai reikšminga visai Lietuvos kultūrai, juolab, kad iki šiol Lietuva neturėjo dori išversto šio pasaulinės literatūros šedevro.

Užkalbintas žurnalistų, naujasis Poezijos pavasario premijos laureatas A. A. Jonynas pasakė, kad keletą pastarųjų metų jis iš tiesų vertė daug poezijos į lietuvių kalbą. Šis nuolatinis darbas jam sukelia ir naujų kūrybinių impulsų, ir savotišką poetinį įkvėpimą, iš kurio atsiranda ir naujų eilėraščių. Dalis jų sudėta į naujausią, šiemet prestižinės leidyklos „Tyto alba“ išleistą jo poezijos rinkinį *Lapkričio atkrytis*. Pernai pasirodė A. A. Jonyno dvikalbės poezijos knygos *Agonų pelenai* ir *Laiko inkliuzai*.

Savo naujų eilėraščių A. A. Jonynas paskaito ir Poezijos pavasario renginiuose. Kelis pačius naujausius, dar neskelbtus savo eilėraščius jis mielai pasiūlė *Draugo* šeštadieninio priedo skaitytojams.

Latvių poetas Knuts Skujanieks (dešinėje) su jo poezijos vertėju į lietuvių kalbą Vladu Brazdina (stovi už jų) ir Algimanto Žižūno nuotrauka.

Stiprybė iš praeities

Muzikologas Vaclovas Juodpusis. B. Markevičiūtės nuotr.

Ši pavardė JAV lietuviams žinoma iš straipsnių *Drauge*, taip pat iš ilgamečio dėmesio JAV gyvenančių lietuvių kompozitorių kūrybai, jos platinimo gimtajame krašte, iš dešimt metų rengtų Lietuvos radijo programų „Tautiečių balsai“. Tai Vaclovo Juodpusio dėka Lietuvą pasiekė ir šandieną koncertų salėse skamba G. Gudauskienės, J. Kristolaitytės, S. Santvaro kūryba. Jis susirašinėja su daugybe svetur gyvenančių tautiečių, padeda apie jų darbus sužinoti Lietuvoje. Daug laiko ir sumanumo V. Juodpusis skyrė M.

K. Čiurlonio ansamblio įkūrėjo Alfonso Mikulskio asmenybei. Bendraudamas su ištėvynę grįžusia Ona Mikulskiene, parengė ir išleido jos prisiminimus apie ansamblių. Šiuo metu rengiama antroji leidinio dalis. Be to, kasmet JAV lietuviams pasiekia V. Juodpusio sudarytas muzikinių datų kalendorius.

Visa tai tik maža muzikologo veiklos dalis, o diduma gyvenimo skirta tautos kultūros, muzikinio folkloro tyrinėjimui, rinkimui bei leidybai. Vadovauta Kultūros ministerijos muzikos skyriui, dirbuotasi radijo muzikos redakcijoje, vaikščioti po atokiausius kaimus, užrašinėjant senųjų dainininkų balsus ir melodijas. O kas suskaičiuotų, kiek jis vedė koncertų, įvairiausių programų, kiek skaitė pranešimų muzikologų konferencijose ne tik Lietuvoje, kiek redaguota knyga.

Apie visa tai buvo kalbama nuoširdžių bičiulių būryje Vaclovo Juodpusio kūrybos vakare, skirtame kūrėbinės veiklos 50-mečiui. Vakaras vyko Lietuvos muzikų rėmimo fondo „Stasio Vainiūno namuose“. Su fondu muzikologas nuolat bendradarbiauja, veda čia vykstančius renginius, ko-

mentuoja programas, pristato muzikantus, kompozitorių kūrinius. Neseniai čia surengtas vienas iš tradicinio kasmetinio festivalio „Sugrįžimai“ vakarų, skirtas Bernardo Brazdžionio poezijai ir jos motyvais sukurtiems muzikos kūriniams. Apie poetą kalbėjo Vaclovas Juodpusis, literatūros kritikas Valentinas Sventickas, kuris, daug metų vadovaudamas Rašytojų sąjungai, ne sykį bendravo su Bernardu Brazdžioniu ir Lietuvoje, ir JAV. Eilėraščius skaitė aktorė Gražina Urbonaitė ir Aleksas Kazanavičius. G. Gudauskienės, V. Jakubėno J. Stroliaus dainas dainavo Natalija Katilienė ir Inga Ulevičiūtė, akompanavo pianistės Eglė Perkumaitė ir Gražina Zalatorienė. Iš įrašo skambėjo paties poeto balsas. Visus jauną nesenstančios, tėvynės meile pulsuojančios eilės, daug kalbėta apie Bernardo Brazdžionio reikšmę lietuvių literatūroje, jo šviesią asmenybę. Vaclovas Juodpusis sakė savo kartotekojė surinkęs duomenų, kurie rodo, kad pagal Bernardo Brazdžionio eilėraščius sukurta daugiau negu 150 muzikos kūrinių.

Muzikologo archyve, užimančiame nemažą kambarį, tokių kartotekų keliasdešimt, o tai ir daugiau, nes jis nuolat rinko, tyrinėjo liaudies melodijas, kompozitorių kūrybą. Ypač daug dėmesio skirta Juozui Pakalniui. Pirmasis šios temos darbas — diplominė studija apie baletą „Sužadėtinė“. 1972 m. išleido monografiją *Juozas Pakalnis*, jo vokalinį kūrinių rinkinį. Kasmet rugpjūtį mėnesį nuvyksta į J. Pakalnio gimtąjį kaimą netoli Linkuvos, kur tėvų namuose surinkta daug eksponatų. Taip muzikologas talentingo kraštiečio palikimu sudomino Pakruojų rajono visuomenę.

Iš kur toks praeities kultūros tyrinėtojo darbštumas ir noras tai daryti. Matyt, paveldėtas iš skambiabalsės dainininkės motinos, kurios dainas sūnus užrašė ir išsaugojo. Gal tada gimtosios Žemaitijos Kapenų kaime, Mažeikių apskrityje, ir gimė muziko-tyrinėtojo talentas, pašaukęs gilintis į praeities paveldą,

kaupti apie tai žinias.

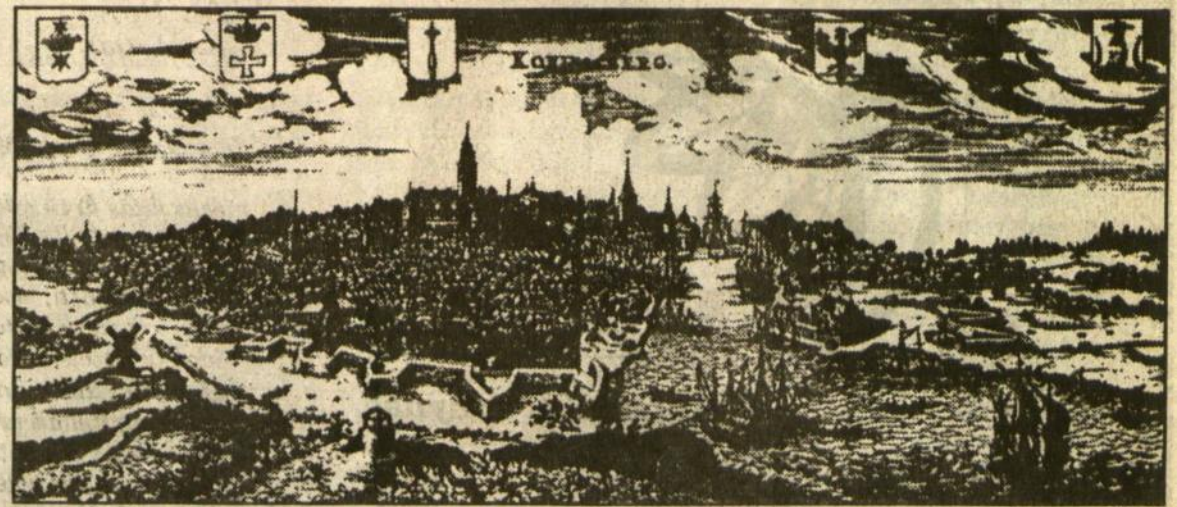
Viešnių vidurinėje mokykloje didelės įtakos turėjo muzikos mokytojas Vincas Deniūšis, pats puikiai grojęs trimis. Vaclovas Juodpusis pasiūlė i mokyklos kultūrinį gyvenimą, aktyviai dalyvavo koncertuose, kol į platesnius tolius pašaukė noras rimtai pasiūvesti muzikai. Vieną dieną užsiropštė ant daržovės ir Klaipėdą vežusio sunkvežimio ir išvyko ten, kur karo nusiaubtame uostamiestyje jau veikė muzikos mokykla. Įstojo mokytis groti obojumi, bet drauge bandė jėgas kūryboje. Įgijęs pučiamųjų orkestrą vadovą ir muzikos mokytojo specialybę, patraukė į tolesnius mokslus Vilniaus konservatorijon.

Būtent čia pradėjo ypač domėtis etniniu muzikos palikimu, su ekspedicijomis pabuvojo įvairiose Lietuvos vietovėse, rinko dainų tekstus ir melodijas. Ir dabar dėkoja likimui, suvedusiam su garsiu tautosakos rinkėju Jurgiu Dovydaičiu, kuris kartais pažadindavo ketvirtą valandą ryto, sakydamas: „Einame užrašyti ankstyvo ryto karvių melžėjų dainų...“ Taip ir būdavo, kol kiti dar miega, jiedu jau grįžta su „laimikiu“.

Jaunystėje įsitraukęs į šią veiklą, Vaclovas Juodpusis per dešimtmečius užrašė ir iššifavo daugiau kaip 4.000 kaimuose išgirstų dainų, redagavo daug tautosakos rinkinių, kuriuose spausdintos vestuvinės, vaikų, džiukų, meilės, darbų dainos, parašė daug straipsnių apie tai.

Taip pat daug yra parašęs apie lietuvių kompozitorių kūrybą, radijuje surengęs transliacijų, nuolatinių laidų apie lietuvių muziką, jos autorius — Balį Dvarioną, Stasį Vainiūną ir kitus.

Dabar, jau tapęs pensininku, muzikologas sakosi nuo ankstauro ryto triušias savo archyve, nes tai, kas sukaupta, būtina sutvarkyti, ką parengti spaudai, ką perduoti muziejams. Kaip tik šiuo metu Lietuvos nacionalinis muziejus parengė leidinį apie Lietuvos himno istoriją, įvairius buvusius jo melodijos variantus. Pateikiama tik maža jų dalis, nes himną, Vinco Kudirkos su-

Karaliaučiaus miesto graviūra — detalė iš Domo Kauno knygos *Mažosios Lietuvos knyga* viršelio. Vilnius, „Baltos lankos“, 1996

Mažosios Lietuvos paveldas

Atkelta iš 2 psl.

Ji dešimtmečiais iš Lietuvos gyventojų atminties trynė Mažosios Lietuvos būtų ir istorinį suvokimą. Kryptingą mąstymo deformacija davė rezultatų, kurių pasekmės dar ir dabar jaučiamos. Tryliktaisiais nepriklausomos valstybės gyvavimo metais Mažoji Lietuva dar neįsigyveno mūsų vaizduotėje ir tikrovėje. Paveldo nykimą stebime gana abejingai, o kai kada prie jo prikišame ir nagus. Gerai pamename nesenas vienos Šilutės gatvelės gyventojų pastangas atsikratyti Sauerweino pavadinimo, kurio jie esą nesugebą

kurtą daugiau kaip prieš šimtmetį, daug kas keitė ir „tobulino“. Vienaip jį giedoję 1915 metais Mikas Petrauskas, gerokai kitaip tai darome mes šiuo metu. Surinkti apie pusimtį variantų Vaclovui Juodpusiui padėjo išeivijos lietuviai, sukaupė didžiulius kultūros archyvus.

Tarp visų darbų Vaclovas Juodpusis niekada neužmiršta ir kūrybos. Simpatiškas (anot muzikologės Ritos Aleknaitės-Bieliauskienės) jo fortepijoninių pjesių ciklas dabartiniam gyvenimui pritaiko liaudies melodijas. Namai Vilniuje, ant Neries kranto, visada pilni muzikos ir veiklos, nes abu su žmona, Lietuvos muzikų rėmimo fondo steigėja Liucija Stulgienė, yra apsupti tų pačių rūpesčių ir malonaus susiklausymo.

Jadvyga Godunavičienė

nei ištarti, nei žiną, kas jis toks buvo. Lietuvos sostinėje iki šiol nėra nei Martyno Mažvydo gatvės, nei paminklo, nei užuominos apie juos, nors projektuojami Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos, Vaižganto ir Petro Vileišio paminklai. Kartais pyktį, o kartais ir nuoskaudą jaučiame iš Mažosios Lietuvos išeivių. Suprantame klaipėdiškių (melenderių) žemietijos Vokietijoje laikyseną, tačiau raginame jos narius ir ypač vadovus suvokti, kad XX a. istorijos scenarijų rašė ne Lietuva. Juos kviečiame pokalbiui ir talkon. Kartais pernelyg griežtų kaltinimų dėl nusikaltimų Klaipėdos krašto istorijos paveldui išsako ir Mažosios Lietuvos lietuvių išeiviai. Visko būta ir dar pasitaiko. Tačiau nepamirškime vieno: būtent jų, žemaičių, džiukų ir suvalkiečių, dėka Vakarų Lietuva netapo antrąją po Kryžiuočių agresijos dykra ir rusiškosios Kaliningrado srities tęsinium. Tas kraštas yra gyvybinga mūsų valstybės dalis, turinti galių ir noro prieš Mažąją Lietuvą nulenkti galvą ir atsidėkoti.

Mažosios Lietuvos ir jo paveldo ateitis savaime nesiakytų, lengvų dienų nebūs. Del jo rytdienos dar teks įžvalgiai padirbėti ir atkakliai pakovoti. Pasielkimus labiausiai lems kovos už šalininkus ir įsitikinimus laimėjimų masas. Siekdami tikslo pasirinkime teisingas priemones. Informacinės visuomenės epochoje daug ką nulems žinios.

Kelios pastabos apie homonimus

Homonimai yra dvireikšmiai žodžiai: jie tariaimi ir rašomi vienodai, bet turi bent dvi (kartais net tris!) skirtingas reikšmes. Pvz.,

laiko: a. Jis niekad neturi laiko; b. Ką jis savo rankoj laiko?

geri: a. Ką tu geri? b. Atėjo geri draugai.

sakai: Gintaras yra sustingęs sakai; b. Ką tu jam sakai?

Tokių homonimų turi visos kalbos. Vienur jų rasime daugiau, kitur mažiau. (Pvz. anglų k. *leaves*: „That painting of the leaves me cold“). Lietuvių kalboje jų rasime kelis šimtus.

Žinoma, homonimų žodynelio gal ir nereikia, nes iš tikrųjų joks lietuvis tokių homonimų nesumažins, nes jie paprastai suprantami iš posakio, sakinio.

Vienas mano kolega amerikietis, kuris gerai moka lietuvių kalbą, man atsiuntė tokius sakinius:

Jis vaiko vaiko katyte.

Ji maišo maišo dugne esančius žirnius.

Kas kas duobė? Draugai jos jos arkliais.

Kas juos juos gražia juos-ta?

Bet ar praktiškai (gyvenime) tokie sakiniai yra vartojami, abejoju. Jie man skamba netikroviškai.

Man žinomas vienas lietuvių kalbos atvejis, kur vieno veiksmažodžio esamasis laikas ir kito veiksmažodžio bū-tasis kartinis laikas visiškai sutampa:

tapyti (esamasis I.)
tapti (bū-tasis kartinis I.)
tapau = tapau
tapai = tapai
tapo = tapo
tapome = tapome
tapote = tapote
tapo = tapo

Pvz., Jis tapo didelį paveikslą. Jis tapo mūsų mokytoju.

Lietuvių kalboje dažnai sutampa dviejų skirtingų veiksmažodžių būsimosio laiko 3-sis asmuo. Pvz.:

gauti, gausti: gaus
mauti, mausti: maus
rauti, rausti: raus
gelti, gelsti: gels

Originalioji Isės bažnyčia.

minti, minti: mins
verti, verst: vers
Pvz., Jis raus iš gėdos. Kas tuo linelius raus?

Kai kurie kalbininkai skiria dvi homonimų rūšis: a. vieni jų yra kilę iš tos pačios šaknies; b. kiti gi yra „atklydę“ iš visiškai kitokių šaknų, iš kitų kalbos dalių.

a. Iš tos pačios šaknies: vargo:

Jie jokio vargo nematė;
Jie Sibire baisiai vargo.
b. Iš skirtingų šaknų: sakai:

Gintaras yra senųjų pušų sakai.

Ką gi tu jam sakai?

Kai kurie kalbininkai nesutaria, ar laikyti tikrais homonimais ir tokias „poras“, kur abu žodžiai tariaimi vieno-dai, bet rašomi kitaip:

valę: valią
gilę: gilią
pirkę: pirkią...

Pabaigai 30 lietuvių kalbos homonimų sąrašas. Skaičiuojant gali tą sąrašėlį papildyti.

aras, bado, bamba, bus, dažai, galvos, globos, irš, jojo, jus, kalbi, kalė, kalti, kartis, kas, kito, klostė, kurt, lanką, laužo, lipo, lips, maišai, margas, padažai, piktas, seno, sveiko, šilo, vilkai.

Antanas Klimas

Poezija neturi sienų

Stasys Birgelis ir Lidija Šimkutė po jų bendros poezijos knygos sutiktuvių.

nutylėjimai. Pasak M. Marti-naičio, tie nutylėjimai poezijoje kartais pasako daugiau, negu įprasti žodžiai. Bendra knyga taip pat rodo, jog poezitai, bet šioje knygoje yra ir abiem bendrų bruožų. Tiek S. Birgelio, tiek L. Šimkutės eilėraščiams būdingos pauzės,

sidalino mintimis apie poeziją, paskaitė eilėraščių iš savo naujosios bendros knygos.

Apie lietuvių veiklą, leidybinį darbą lietuviškame Puns-ko-Seinų krašte papasakojo „Aušros“ leidyklos vadovas Romas Vitkauskas.

A. A. Naujokaitis

Jų greitkelį tiesia švietimo sistema. Mažoji Lietuva jau tapo nepriklausomos valstybės mokyklų istorijos dalyko dalimi. Neseniai lankiau Vilniaus šv. Kristoforo vidurinę mokyklą ir apžiūrėjau dviliktų interjero apipavidalinimo projektą „Didi Mažoji Lietuva“. Jis kalba įžymių to šalies praeities žmonių vardais ir mintimis. Ką tik šis projektas respublikos masto konkurse „XVI amžiaus rekonstrukcija“ laimėjo trečio laipsnio diplomą. Vilniaus universiteto žurnalistikos studentai ir dėstytojai prieš savaitę Kudirkos Nau-miestyje surengė konferenciją „Ties Mažąja Lietuva: požiūris į tradicijų ištakas ir gyvybingą paveldą“. Jos dalyviai aptarė kultūrinės spaudos tradicijas ir patyrimą, senųjų šaltinių ir autorių išliekamąją vertę. Tokių renginių įvairaus lygio Lietuvos mokyklose vyksta nuolat. Svarbu moksleivius ir studentus nuolat skatinti imtis kultūros paveldo, kitų mokslo ir politikos požiūriu aktualių temų. Reikšminga pastanga laikytina Mažosios Lietuvos fondo įsteigta Liudviko Rėzos premija Klaipėdos universiteto studentams. Tačiau apdovanojimo svarba neabejotinai padidėtų, jei dėl premijos galečių varžytis visos Lietuvos akademiniis jauni-mas.

Naujų žinių kiekybinė ir kokybinė sklaida turi būti sisteminga ir kryptinga. Galima manyti, kad šiuo metu ją užtikrina rengiama *Mažosios Lietuvos enciklopedija* ir akademinių tyrimai. Enciklopedija, nepaisant kai kurių diskutuotinų dalykų, taps aktyviu Mažosios Lietuvos problemos sureikšminimo veiksmu. Parengus lietuviškąjį leidinį, būtina paskelbti ir jo vokiškąją bei angliškąją santrauką. Jose turėtų būti įvesti padidintą politinę svarbą. Kol kas Mažosios Lietuvos istorijos akademinių tyrimų atoslūgio neįžvelgiame. Juos palaikys nepriklausomybės sąlygomis bręstanti jaunųjų mokslininkų karta, gausių ir vis dar menkai naudojamų istorijos šaltinių, ypač užsienio, atvirumas, nevienareikšmė įtakingų Europos šalių mokslo mokyklų ir jų atstovų nuomonių Mažosios Lietuvos klausimu sankirta. Ji skatins diskusijas, kurios veda prie naujų, šiuolaikiškų sprendimų. Nors lenkų ir vokiečių dominuojantis požiūris į Mažąją Lietuvą remiasi lietuviškojo faktoriaus ignoravimu, tačiau su-laukėme ir šalininkų — jį pripažįsta skandinavai. Priešiška rusiškiosios pusės laikysena. Tačiau ir joje jau įžvelgiame kurių ne kurių poslinkių, ypač akademineje terpeje. Mūsų naudai ir toliau dirba ištikimas istorijos liudininkas — Mažosios Lietuvos paveldas. Jį turime rūpestingai saugoti, kvalifikuotai vertinti ir sudaryti palankias sąlygas byloti per visus ateinančio trečiojo tūkstantmečio amžius.